

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De filosofie van Paul Feyerabend

Dijke, D.D. van

Citation

Dijke, D. D. van. (2020). De filosofie van Paul Feyerabend. *Bestuurskundige Berichten*, 35(2), 18-20. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3212615>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3212615>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

De filosofie van Paul Feyerabend

Rick van Dijke

In de achterliggende periode hebben we het premier Rutte talloze malen horen zeggen: ‘Wij nemen deze maatregelen op basis van de beste wetenschappelijke adviezen.’ Het kabinetsbeleid tijdens de coronacrisis is grotendeels aan te merken als evidence-based policy. In 1975 verscheen *Against Method*, een boek van de hand van Paul Feyerabend. In het boek zet deze rebelse wetenschapsfilosoof zich af tegen wetenschappelijke methodologie en pleit hij voor een scheiding tussen staat en wetenschap, als een logisch vervolg op de scheiding tussen kerken staat. Hij zou dus gruwen van het evidence-based beleid van Rutte III. Wat blijft er 45 jaar later over van het nalatenschap van Paul Feyerabend?

Een curieuze start

Paul Karl Feyerabend werd in 1924 geboren in een middenklassegezin in Wenen; zijn vader was een ambtenaar en zijn moeder een naaister. Feyerabend had geen hechte band met zijn ouders en was al vroeg bezig met zijn eigen ontwikkeling. Hij was een veellezers en een amateurastronoom, maar was ook muzikaal getalenteerd; Feyerabend volgde zanglessen aan het conservatorium, zong in een koor en kon accordeon- en vioolspelen. Feyerabend behaalde zijn middelbareschooldiploma in 1942. Omdat Duitsland op dat moment verweekeld was in de Tweede Wereldoorlog, werd de jonge Feyerabend opgeroepen door de Reichsarbeitsdienst, een semimilitaire werkverschaffingsorganisatie. Hij werd tewerkgesteld in het westen van Frankrijk, ter ondersteuning van de Wehrmacht.

Feyerabend geeft in zijn autobiografie grif toe dat hij zijn toetreding tot het Duitse leger nooit als een moreel probleem heeft beschouwd. Hij overwoog in deze periode zelfs om zich voor de SS aan te melden. Het werd uiteindelijk een opleiding tot officier bij de Wehrmacht. Vanaf december 1943 diende Feyerabend aan het Oostfront. In deze periode pleegde zijn moeder zelfmoord, maar Feyerabend bleef vrijwillig op zijn post. Luitenant Feyerabend werd in 1944 onderscheiden met een IJzeren Kruis. In 1945 moesten de Duitse troepen zich terugtrekken voor het opmarsende Rode Leger. Feyerabend werd geraakt door drie kogels uit een machinegeweer, waarvan er een in zijn ruggengraat bleef steken. Als gevolg hiervan kampte hij zijn hele leven met chronische pijn en liep hij met een wandelstok.

De laatste oorlogsmaanden bracht Feyerabend in een ziekenhuisbed door, waar hij herstelde van zijn verwondingen. Na zijn herstel begon hij met studeren aan de Universiteit van Wenen. Hij begon met de studies geschiedenis en sociologie, die hij al snel inwisselde voor een studie natuurkunde. Toen ook dat niet bleek te zijn, wat hij ervan verwacht had, ging Feyerabend filosofie studeren. In deze discipline promoveerde hij in 1951. Een jaar later vertrok dr. Feyerabend naar Engeland. Hem was een beurs toegekend, waarmee hij ging studeren aan de London School of Economics, onder Karl Popper. Deze wetenschapper had een grote invloed op het denken van Feyerabend. De periode in Londen vormde het startpunt voor de ontwikkeling van zijn eigen wetenschapsfilosofie, waar uiteindelijk weinig van Poppers invloed in te herkennen is.

Feyerabend kreeg zijn eerste academische aanstelling aan de Universiteit van Bristol, waarop aanstellingen volgden aan de universiteiten van Californië, Auckland, Kassel, Sussex, de Yale-universiteit, de universiteit van Londen, de Humboldtuniversiteit te Berlijn, het University College London en de ETH Zürich. Hij verdiende dus zijn sporen in de academische wereld, maar bleef een vreemde eend in de bijt. De reden daarvoor was zijn uitermate rebelse wetenschapsfilosofie.

De wetenschapsfilosofie van Feyerabend

Veel wetenschapsfilosofen houden zich met name bezig met de wijze waarop wetenschap bedreven moet worden: met methodologische vraagstukken. Zo hamerde Feyerabends leermeester, Karl Popper, met zijn kritisch rationalisme vooral op het belang van de cruciale test, waarmee hypotheses kunnen worden gefalsificeerd. Feyerabend dacht groter dan dat. Volgens hem blies Popper met zijn beklemtoning van het belang van falsificatie niet meer dan een ‘klein zuchtje hete lucht in het positivistische theekopje.’ De positivistische wetenschapsbeoefening, die er van uitgaat dat geldige kennis alleen kan worden verworven door correcte toepassing van de wetenschappelijke methode, wordt volgens Feyerabend schromelijk overschat.

Die wetenschappelijke methode is volgens Feyerabend niet de weg tot kennis, maar juist een obstakel op deze weg. In zijn eerste boek *Against method* voert Feyerabend Galileo Galilei en diens baanbrekende wetenschappelijke ontdekking aan om zijn punt te illustreren. Galilei had nooit ontdekt dat de aarde om de zon draait als hij zich netjes had gehouden aan de gangbare wetenschappelijke regels. In plaats daarvan hield hij vast aan reeds weerlegde theorieën. Hij volgde zijn inventiviteit en gebruikte zijn eigen creatieve inzichten. Juist daardoor kon hij zijn grote bijdrage aan de wetenschap leveren.

Feyerabend stelt dan ook: het is zinloos om te zoeken naar dé universele wetenschappelijke methode. Zulke regels belemmeren of blokkeren de wetenschappelijke vooruitgang alleen maar. Zijn credo was: *anything goes*. Wetenschappers zijn zelf in staat om te bedenken hoe ze problemen kunnen oplossen. Door de toepassing van veel verschillende methoden en de discussie hierover kan de wetenschap zich optimaal en pluriform ontwikkelen.

Volgens veel van zijn collega-wetenschappers zette Feyerabend met deze anarchistische visie de gehele wetenschappelijke methodologie op de helling. Feyerabend is zelf genuanceerder. Hij stelt dat rationele wetenschap een belangrijke vorm van kennisverwerving is, maar simpelweg niet de enige.

De politieke filosofie van Feyerabend

Feyerabend beschouwt de wetenschap als een ideologie. Wetenschappelijk onderzoek wordt in de samenleving voetstoots voor waar aangenomen. Dit blinde vertrouwen is een kenmerk van het ideologische karakter van de wetenschap. We moeten per situatie bewust kiezen voor wetenschap als verklaringsmodel voor de werkelijkheid of voor een ander verklaringsmodel. De grote broek die de wetenschap aantrekt, is nergens voor nodig, zo betoogt Feyerabend. De wetenschap heeft veel problemen weten op te lossen, maar kan ons slechts weinig vertellen over de zin van het leven. Religies slagen daar over het algemeen een stuk beter in. Astrologie, creationisme en alternatieve geneeskunde: het zijn allemaal manieren waarop we naar de werkelijkheid kunnen kijken. Een ieder moet vrij zijn om te bepalen welke van de modellen hij/zij als leidinggevend beschouwd.

Terwijl Feyerabends kijk op de wetenschap als anarchistisch aan te merken is, geldt dat allerm minst voor zijn ideeën over de staat. Die zijn vergaand liberaal: hij wil dat burgers vrij zijn om zelf te beoordelen wat ze willen geloven. Feyerabend ziet dit principe bedreigd door de dogmatische dominantie van de wetenschap in het denkklimaat. Dankzij de scheiding van kerk en staat bemoeit de staat zich niet meer met onze religieuze opvattingen. Als een logische vervolgstap stelt Feyerabend de scheiding tussen wetenschap en staat voor. Dan kunnen scholen worden gevrijwaard van de plicht tot eenzijdig wetenschappelijk onderwijs. Feyerabend is hierin radicaal liberaal: schotel jonge mensen in het onderwijs zoveel mogelijk verklaringsmodellen van de werkelijkheid voor. Op die manier leid je autonome denkers op, die in staat zijn om naar eigen inzicht passende verklaringsmodellen te kiezen.

“De wetenschap heeft niet op alles een antwoord; kijk breder.”

Outbreak Management Team

De scheiding van staat en wetenschap is er niet gekomen. Feyerabend's gedachtegoed lijkt in 2020 verder weg dan ooit. Dit bleek bij uitstek in de afgelopen maanden. Toen in maart het aantal coronabesmettingen in Nederland opliep, werd het Outbreak Management Team in stelling gebracht. Het OMT heeft enkele maanden het kabinetsbeleid gedicteerd, vanwege zijn monopolypositie als adviesorgaan bij epidemieën.

De dominantie van het OMT werd zo groot dat Roel Coutinho, de voorganger van Jaap van Dissel, zich geroepen voelde om publiekelijk zijn zorg uit te spreken. Eind april werd hij geïnterviewd in het televisieprogramma Nieuwsuur. Tijdens dit interview gaf hij aan dat het OMT een adviesorgaan van medische aard is, bestaande uit virologen, epidemiologen en klinici. Veel van de puur medische adviezen van het OMT werden rechtstreeks overgenomen door het kabinet. Het afwegen van maatschappelijke en economische belangen is echter onmisbaar, was de stelling van Coutinho. Bovendien is er veel nog onbekend over het virus; er ontbreken veel wetenschappelijke gegevens. Vandaar ook, dat het beleid dat landen hanteren sterk verschilt. De boodschap van Coutinho: maak beleidskeuzes niet alleen maar op advies van medische experts met (beperkte) wetenschappelijke gegevens. Durf ook de economische en de maatschappelijke bril op te zetten en op die manier naar de situatie te kijken.

Naast de fysieke gelijkenis van Coutinho en Feyerabend komt de oud-RIVM-directeur hier ook het dichtst bij het gedachtegoed van Feyerabend. De wetenschap heeft niet op alles een antwoord; kijk breder. Hoe de markante wetenschapsfilosoof werkelijk naar de gebeurtenissen in onze tijd zou kijken, blijft gissen. Wellicht zou hij een warm voorstander zijn geweest van de bestuursstijl van de huidige Amerikaanse president en zijn 'alternative facts'. Anderzijds stond Feyerabend ook bekend als iemand die niet te beroerd was om van gedachten te veranderen. Of hij echt gegruwd zou hebben van 'evidence based policy' valt te bezien. Toen hij in 1994 ernstig ziek bleek te zijn, wendde hij zich niet tot Oosterse geneeskunde of homeopathische middelen, maar verliet hij zich op zijn artsen en medicijnen, oftewel de beste inzichten van ... de wetenschap.

Referenties

- Feyerabend, P. (1993). *Against method*. (3e ed.). Londen, Engeland: Verso Books.
- Feyerabend, P. (1996). *Killing time: the autobiography of Paul Feyerabend*. (2e ed.). Chicago, Illinois, Verenigde Staten: University of Chicago Press.
- Preston, J., Munévar, G. & Lamb, D. (2000). *The worst enemy of science? Essays in memory of Paul Feyerabend*. (1e ed.). Oxford, Engeland: Oxford University Press.
- Houwen, T. (2008, 25 juni). 'Feyerabend: Wetenschap is niet 'waar', maar een ideologie'. Trouw. Geraadpleegd van <https://www.trouw.nl/nieuws/feyerabend-wetenschap-is-niet-waar-maar-een-ideologie~bof2cca9/>
- Ransijn, P. (2018, december). 'Wetenschapsfilosofie, deel 6: Paul Feyerabend I. Tegen de methode'. *Civis Mundi Digitaal*. Geraadpleegd van <https://www.civismundi.nl/?p=artikel&aid=4660>
- Ransijn, P. (2018, december). 'Wetenschapsfilosofie, deel 7: Paul Feyerabend II. Wetenschap in een vrije samenleving'. *Civis Mundi Digitaal*. Geraadpleegd van <https://www.civismundi.nl/?p=artikel&aid=4661>
- Horgan, J. (2016, 24 oktober). 'Was Philosopher Paul Feyerabend Really Science's "Worst Enemy"?'. *Scientific American*. Geraadpleegd van <https://blogs.scientificamerican.com/cross-check/was-philosopher-paul-feyerabend-really-science-s-worst-enemy/>
- NOS. (2020, 25 april). 'Oud-directeur RIVM: 'Advies van OMT aan het kabinet is te eenzijdig''. Geraadpleegd van <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2331752-oud-directeur-rivm-advies-van-omt-aan-het-kabinet-is-te-eenzijdig.html>